

Navratil Szonja

Jogszociológiai Tanszék

Témavezető: Fleck Zoltán

A TÁRGYALÁSOK NYILVÁNOSSÁGA

Az elmúlt pár évben az igazságszolgáltatást és ezen belül a tárgyalások nyilvánosságát jelentős kihívások érték, a nyilvánosság támasztotta problémákkal pedig a bíróságoknak kellett megbirkózniuk. Az Eötvös Károly Intézet által lefolytatott¹ empirikus kutatás a tárgyalások nyilvánosságának gyakorlati bemutatása mellett arra vállalkozott, hogy javaslatok megfogalmazásával segítse az igazságszolgáltatás nyilvánosságának hatékonyabb érvényesülését. Az alábbi tanulmány az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán végzett kutatási fázis eredményeit ismerteti.

1. Kutatás célja, módszere

A tárgyalási nyilvánosság empirikus elemzése most történt meg először Magyarországon, a korábbi kutatások egyike sem terjedt ki arra, hogy ténylegesen megvizsgálja a tárgyalási nyilvánosság megvalósulását a különböző bírósági szinteken és ügyszakokban.

A kutatás elsődleges célja a tárgyalási nyilvánosság vizsgálata, és feldolgozása volt. A kutatás a résztvevő megfigyelés kvalitatív módszerével történt, e tekintetben pedig egyedülállónak nevezhető, hiszen olyan kutatás még nem történt hazánkban, amely empirikus eszközökkel vizsgálta volna a tárgyalási nyilvánosság megvalósulását. A tudomány képviselői,² az állampolgári jogok országgyűlési biztosa,³ valamint az Eötvös Károly Intézet⁴ is foglalkozott már korábban a témával, ezekben a kutatásokban azonban az elméleti megközelítés dominált. Az elméleti aspektus pedig azt eredményezte, hogy egyfelől ezek az írások az igazságszolgáltatás nyilvánosságának egészét vizsgálták, melynek csak egy szegmense a tárgya-

¹ Az igazságszolgáltatás nyilvánossága különös tekintettel a bírósági tárgyalások nyilvánosságára, kutatás vezető Navratil Szonja. A kutatást az Open Society Institute támogatta.

² MAJTÉNYI László: A bírósági ítélkezés feltételrendszere című konferencián elhangzott előadása, Fundamentum 2004/1., <http://157.181.181.13/dokuk/04-1-05.pdf>, ZÁDORI Zsolt: Felhó a kakukkfészekben, Beszélő 2003, <http://beszelo.c3.hu/03/11/04zadori.htm>

³ OBH 1439/2009. számú ügyben hozott Jelentése

⁴ MAJTÉNYI László – MOLNÁR Péter – PETRI Lukács Ádám – SZABÓ Máté Dániel (szerk.): Az elektronikus információszabadság, Eötvös Károly Intézet, Budapest, 2005

lás nyilvánossága, másfelől jellemzően a jogalkotás területén találták meg a feltárt problémák megoldásait. Konkrét kutatási adatok híján, a hazai tárgyalási nyilvánosság gyakorlatban előforduló problémáinak feltérképezése nélkül ugyanis a jogszabályokat, és az OIT szabályzatait, ajánlásait lehetséges csak elemezni, ennek megfelelően a problémák és a megoldási javaslatok is a jogalkotáshoz kötődtek.

Annak érdekében, hogy a résztvevő megfigyelés során minél szélesebb körű, és így megbízható adatokra tegyünk szert az Eötvös Loránd Állam- és Jogtudományi Karon egy kutatószemináriumot szerveztünk,⁵ melynek keretében a hallgatók egy szemeszter alatt összesen 50 tárgyalásra látogattak el. Arra törekedtünk, hogy legyenek olyan tárgyalások, ahol biztosan jelen lesz a sajtó, azaz kiemelt érdeklődésre tarthatnak számot, és legyenek olyan tárgyalások is, amelyekén vélhetően a peres feleken kívül további hallgatóság nincs jelen. Az is szempont volt, hogy a különböző jogágak is megjelenjenek, így a büntető, polgári ügyszakok mellett, a hallgatók részt vettek családjogi és közigazgatási ügy tárgyalásán is. A jogágakon túl a tárgyalásokat a bírósági szinteknek megfelelően is kategorizáltuk, tehát a hallgatók voltak helyi bíróság, megyei bíróság és ítéltábla előtt folyó eljárás tárgyalásain is. A meghallgatott 50 tárgyalás nyilvánvalóan nem reprezentálja a teljes igazságszolgáltatási rendszer gyakorlatát, arra azonban kifejezetten alkalmas volt, hogy megtörje az eddigi elméleti dominanciát, információt szolgáltatva arról, hogy hogyan működik a gyakorlatban a tárgyalások nyilvánossága.

A tárgyalások széles spektruma mellett a kutatás érvényessége érdekében a hallgatók egy jellemzően nyílt végű kérdéseket tartalmazó kérdőívet töltöttek ki minden tárgyaláson. Erre azért volt szükség, mivel egyfelől nem szakképzett kutatók végezték a vizsgálatot, hanem egyetemisták, másfelől pedig az egyes tárgyalások pontos adatait is fontos volt rögzíteni.

2. A tárgyalások nyilvánosságának elméleti háttere

A független, pártatlan, igazságos eljáráshoz való jog mindenkit megillető alkotmányos alapjog, ellenőrzésére azonban a bírói függetlenség következtében nincs külön tételezett szerv, vagy intézmény. Annak eldöntésére tehát, hogy az igazságszolgáltatás valóban függetlenül, a törvényeknek alárendelten végzi-e a tevékenységét a nyilvánosság bevonásával van lehetőség. A tárgyalás nyilvánosságának legjelentősebb funkciója a társadalmi ellenőrzés, amely így lehetőséget biztosít arra, hogy az igazságszolgáltatás működése és tevékenysége átlátható, és ebből következően ellenőrizhető is legyen. A társadalmi ellenőrzés mellett a pártatlan eljárás biztosítása és a társadalom alakítása is a tárgyalások nyilvánosságának funkciói közé sorolható.

⁵ A 2009/2010-es tanév első félévében történt az adatfelvétel

Az elméleti megközelítés jelentőségét jól mutatja a Polgári Perrendtartás (továbbiakban Pp.) felvételkedéséről szóló szabályozására vonatkozó törvényjavaslat indoklása, miszerint „Az ítélezés nyilvánosságához való jog címzettje ugyanis – mind jogtörténeti, mind dogmatika szempontból – a peres fél, akinek jogi érdeke fűződik ahhoz, hogy jogvitájában a bíróság a nyilvánosság kontrollja mellett tisztességes eljárásban járjon el. Azaz nem a nyilvánosságnak van joga a fél ügyében döntő bíróságot ellenőrizni, hanem a félnek van joga ahhoz, hogy az ő ügyében döntő bíróságot a nyilvánosság kontrollja alá vesse.”⁶ A tárgyalási nyilvánosság leglényegibb feladata, azonban éppen az, hogy ellenőrizhetővé tegye az igazságszolgáltatás tevékenységét, így nemcsak a mindenkori peres felek érdeke a nyilvánosság érvényesülése, a sajtó lehetséges tárgyalási jelenléte és tudósítása a peres eljárásokról, hanem az egész társadalomé. A társadalomnak joga van az igazságszolgáltatást, mint független hatalmi ágat ellenőrizni, az ellenőrzés eszköze, módja pedig a nyilvánosság, azaz a tárgyalások és a bírósági határozatok nyilvánossága. A társadalmi ellenőrzésen túl a nyilvánosság valóban biztosítja a pártatlan eljárás megvalósulását is, illetve szerepe lehet a társadalmi köztudat alakításában. Amíg a társadalmi ellenőrzés az igazságszolgáltatás egészére terjed ki, átfogja az igazságszolgáltatás teljes rendszerét, addig a pártatlan eljárás alapvetően a peres felek számára bír jelentőséggel. A társadalomalakítás jellemzően a büntetőeljárások esetében kap szerepet, a generális prevenció itt indokolja ugyanis a leginkább, hogy a társadalom minél szélesebb köre megismerje, hogy mely cselekményt minősít az állam büntetendőnek, illetve, hogy az ilyen bűncselekményeket büntetés követi.

3. A tárgyalási nyilvánosság jogszabályi háttere

A nemzetközi egyezmények közül a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, illetve az Emberi Jogok Európai Egyezménye is tartalmaz a tárgyalások nyilvánosságára vonatkozó szabályokat.⁷ Az egyezmények lényegi eleme a tárgyalás nyilvánosságának fő szabálya, illetve a szabály alóli kivételek megnevezése.

A tárgyalások nyilvánosságára vonatkozó hazai szabályozást nem egyetlen igazságügyi, tehát szektorális jogszabály tartalmazza, hanem több jogszabály, mint a polgári és a büntetőeljárásról szóló törvény, a sajtóról szóló törvény illetőleg a bíróság ügyviteli szabályairól szóló törvény. Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács az 1999. évi 7. szabályzatában és a 100/1999. (XII. 1.) számú OIT határozatában foglalkozik a tárgyalási nyilvánosság kérdésével.

A tárgyalás fő szabály szerinti nyilvánosságának alapelvét az alkotmány rögzíti. Az Alkotmánybíróság az 58/1995. (IX. 15.) számú határozatában kifejti, hogy „A nyilván-

⁶ T/5590. törvényjavaslat a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról, <http://www.parlament.hu/irom/05590/05590.pdf>

⁷ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikk 1. o., Európai Emberi Jogi Egyezmény 6. cikk 1. o.

nosság mindenekelőtt az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését hivatott biztosítani a társadalom részéről. ... A tárgyalás nyilvánossága főszabály, amely azonban a bíróság döntésének megfelelően korlátozható.” A tárgyalás nyilvánossága, tehát nálunk is fő szabály, melynek célja az igazságszolgáltatás társadalmi ellenőrizhetőségét, és a pártatlan eljárást garantálni, amely azonban nem korlátozhatatlan jog.

Egészen 2008. július 1. napjáig hatályban volt a bünyügyi és az igazságügyi tájékoztatásról szóló 10/1986. (IX. 1.) számú együttes IM-BM rendelet, amely bár talán több ponton is vitathatóan, de egységesen szabályozta az igazságügyi tájékoztatás folyamatát. A rendelet mellett természetesen a tárgyalás nyilvánosságára vonatkozó szabályokat az eljárási törvények tartalmazták. A rendelet hatályon kívül helyezését követően a jogalkotó nem hozott létre egy új szektorális jogszabályt, – ehhez szükség lett volna egy jogalkotói koncepcióra az igazságszolgáltatás nyilvánosságát tekintve, ráadásul több különböző jogszabályt is módosítani kellett volna, mint például az elektronikus információszabadságról, illetve a sajtóról szóló törvényeket – hanem minden a tárgyalás nyilvánosságával, így a sajtó tárgyalási jelenlétével foglalkozó szabályt is az eljárási törvényekben helyezte el. Az indok vélhetően az lehetett, hogy mivel a büntetőeljárásról szóló törvény már tartalmazott a sajtóra vonatkozó részeket, így ennek analógiájára a rendelet hatályon kívül helyezésekor a legegyszerűbb megoldás az volt, hogy a sajtóval kapcsolatos szabályozással a polgári perrendtartásról szóló törvényt is kiegészítik.

A tárgyalás nyilvánossága mindkét eljárási törvény szerint fő szabály, a nyilvánosság a két eljárási törvény alapján korlátozható erkölcsi ok, államtitok, szolgálati és üzleti titok, kiskorú védelme, illetve a felek védelme érdekében. Az ítélethirdetés nyilvánosságára vonatkozó szabályok már mutatnak eltérést, mivel míg a polgári bíróság a határozatát minden megszorítás nélkül csak nyilvánosan hirdetheti ki, addig a büntető bíróság a határozat indoklásának azon adatait, melyek nyilvánosságra hozatala azt sértené, akinek érdekében a zárt tárgyalást elrendelték, nem hirdeti ki nyilvánosan.

A sajtó tárgyalási jelenlétét, illetőleg a kép- és hangfelvétel készítést szabályozó normák a jogalkotó szándéka szerint egymást „lekövetik”, azaz a korábban, már 2003-ban beiktatott büntetőeljárás szabályait szándékoztak a polgári eljárás szabályaiba beiktatni.⁸ A két norma összevetését követően megállapítható azonban, hogy ez a jogalkotói törekvés sikertelen maradt. Míg a büntetőeljárásban a főszabály az, hogy hang- és képfelvételt a tanács elnökének engedélyével lehet készíteni, addig a polgári eljárásban ez engedély nélkül tehető meg, mivel a hang- és képfelvétel készítés módja az, amelyet a bíróság meghatározhat nem pedig a felvétel készítésének lehetősége. Természetesen itt a nyilvános tárgyalásokról beszélünk, zárt tárgyaláson értelemszerűen hang- és képfelvétel sem készíthető, hiszen a sajtó jelenléte sem megengedett.

⁸ T/5590. számú törvényjavaslat 13. §., <http://www.parlament.hu/irom/05590/05590.pdf>

A hang- és képfelvétel készítését mindkét jogszabály bizonyos perbeli személyek esetében engedélyhez, hozzájáruláshoz köti, a bíróról, ügyésztől, védőtől, jegyzőkönyvvezetőről azonban minden további nélkül lehet felvételt készíteni. Eltér a két szabályozás abban is, hogy míg a polgári eljárásban az engedély, hozzájárulás megtörténtét a jegyzőkönyvben rögzíteni kell, erre a büntetőeljárás szabály nem tér ki, bár nyilvánvaló, hogy a szabályozás hiánya nem jelenti azt, hogy a jegyzőkönyvbe foglalást ne fogadatosíthatná a bíróság. A polgári eljárásban, vélhetően a későbbi szabályozás miatt, már szerepel a közfeladatot ellátó személy, közfeladattal kapcsolatos jelenléte, és az erről való felvételkészítés engedély nélküli lehetősége. Ezt a kitételezt a büntetőeljárás törvény még nem tartalmazza. A felvételkészítés kizárása mindkét eljárási szabály szerint lehetséges akkor, ha az a tárgyalás rendjét zavarja.

4. A tárgyalások nyilvánosságának empirikus bemutatása

A tárgyalási nyilvánosság elemzése során meg kell különböztetni azokat az ügyeket, ahol a sajtó jelen volt a sajtó jelenlét nélküli tárgyalásoktól. A distinkciót az indokolja, hogy a sajtójelenlét esetében jellemzően más problémák merülnek fel, mint abban az esetben, ha csak érdeklődő állampolgárok vannak jelen egy tárgyaláson. A nyilvánosság funkciói is eltérőek ebben az esetben, hiszen a tárgyalásokról szóló sajtótájékoztatók során inkább a társadalmi ellenőrző funkció dominál. A társadalmi ellenőrzés viszont sokszor több célt is szolgálhat, így például a közfeladatot ellátó személyeknek a közfeladatuk ellátásával kapcsolatban levő bírósági eljárások során a sajtó nemcsak az igazságszolgáltatás tevékenységének ellenőrzését végzi, hanem a tárgyaláson történekről informálja közvéleményt, az ítélet tartalmát – és ezen keresztül alakítja a társadalom jogfelfogását is – pedig közvetíti a társadalom felé.

A jelen tanulmányban a terjedelmi korlátok miatt a sajtó jelenlétével történt, kiemelt érdeklődésre számot tartó ügyekre vonatkozó kutatási eredményeket fogom ismertetni. Az elemzés szempontjai egyébként mind a kiemelt ügyek, mind a sajtó jelenlét nélküli ügyek esetében azonosak voltak: ezek között szerepelt a hallgatóság tárgyalóterembe történő beengedése, regisztrálása, a tárgyalás rendjének fenntartása, rendezavarás esetén intézkedések alkalmazása, illetve a nyilvánosság hatás a peres felekre.

A kutatás során harminc budapesti tárgyalást figyeltünk meg, tizennégy városi, jellemzően kisbíróságon tartott tárgyalást, valamint három vidéki megyei bírósági és egy ítélőtábla előtt folyó tárgyalást, amelyen viszont három alkalommal vettünk részt. Az ötven tárgyalásból kilenc⁹ olyan tárgyaláson vettünk részt, amely kiemelt érdeklődésre tartott számot, ebből egy polgári, a további nyolc büntetőeljárás volt.

⁹ A kilenc tárgyalás: Révész Máriusz országgyűlési képviselő elleni támadásban indult büntetőeljárás, Vadász János ellen löfegéssel visszaélés miatt indult eljárás, a Baumag ügy, Budaházy György

Bíróság	Legf. Bíróság	Föv. Bíróság	PKKB	Debreceni Ítéltábla	Megyei Bíróság	Helyi Bíróság	Össz.
Sajtó jelenléte a tárgyaláson	-	30 %	12 %	100 %	-	-	
Hallgatóság létszáma 10 fő felett	100 %	38 %	21 %	100 %	-	-	

5. A sajtó jelenléte mellett megfigyelt tárgyalások

A sajtó jelenlétével kapcsolatban fontos elválasztani egymástól a képfelvétel készítőket az írott anyagot és hangfelvételt készítő újságíróktól. A megkülönböztetés indoka a láthatóság és a pervezetés körében keresendő. Az írott sajtó munkatársa a hallgatóság között foglal helyet, külső szemlélő számára nem felismerhető és látható. A pervezetés során sem jelentkezik másképp, mint a hallgatóság többi tagja. Ehhez képest a képfelvétele készítő média látható a tárgyaláson, megkülönböztethető a hallgatóság többi tagjától, már csak azért is, mivel a tárgyalást állva a kamera mellett, vagy mozgásban a fényképezőgéppel fotózva követi. A megkülönböztetés egyébként a szabályozásban is tetten érhető, hiszen mindkét eljárási törvény külön szabályozza a kép- és hangfelvétel készítését.

A kutatás azzal a meglepő eredménnyel szolgált, hogy a sajtó részvételével folyó tárgyalásokon közvetlen, direkt konfliktus nem volt jellemző a sajtó és az eljáró bírói tanács, bíró között. Arra volt példa, hogy az eljáró bíró a pervezetés során figyelmeztette a tárgyalás rendjének megtartására és a rendezettség követelményeire a sajtó képviselőit, de ennek eredményeképpen a bíróság soha nem élt a büntetőeljárás adta lehetőséggel és a tárgyalás zavartalanága érdekében nem tagadta meg, vagy vontatta vissza az engedélyt a hang- és képfelvétel készítésére, vagy a rend fenntartása érdekében a sajtó képviselőjét nem utasította ki. Egyetlen tárgyaláson sem fordult elő, hogy a tanácselnök bíró ne adott volna engedélyt a sajtó számára a felvétel készítésére. Közvetett módon viszont érzékelhető volt egyfajta hatás melyet, a felvételt készítő sajtó okozott, mégpedig a fényképezőgépek vakui-nak villanása, a fotósok tárgyalás közbeni mozgása a kutatásban résztvevő megfigyelők szerint zavaró tényező volt. A sajtónak ezt a viselkedését azonban egyetlen tárgyaláson sem próbálta meg befolyásolni a bíróság. A bíró nem figyelmeztetett arra, hogy a sajtó mikor és hogyan készítsen felvételt, mit tegyen, hogy a legkevesebb zavart keltse a tárgyalás alatt.

A konkrét konfliktusok hiánya mellett további általános jellemzőként azt tapasztaltuk, hogy a tárgyalás kezdetén a bíróság nem mindig figyelmeztetett a tárgyalás

ellen rongálás miatt indult eljárás, az olaszliszkai ügy, a Zsanett ügy, Kaiser Ede perújítási ügye, Dávid Ibolya személyiségi jogi pere, Sláger Rádió által indított eljárás

rendjének betartására, és az esetleges rendzavarásra, illetve annak következményeire, még akkor sem, ha a hallgatóság nagyszámú volt. Az azonban több alkalommal is előfordult, hogy a bíróság a tárgyaláson történt zavaró eseményt követően figyelmeztette a hallgatóságot a tárgyalás rendjének megtartására. Mindebből az a következtetés vonható le, hogy a kiemelt, sajtóérdeklődésre számot tartó tárgyalások esetében különösen megnövekedett az eljáró bíró pervezetési képességének szerepe és jelentősége. Azaz míg az átlagos, egykét hozzátartozóból, vagy joghallgatóból álló hallgatóság kevesebb figyelmet és intézkedést igényel a bíróságtól, hiszen itt csak a peres felek, vádlottak, védők, tanúk vonatkozásában kell – az igazságszolgáltatás méltóságát fenntartva – megtartani a tárgyalás rendjét, addig ez a helyzet a sajtó és a nagyszámú hallgatóság esetében nagyban megváltozik. A sajtó jelenléte ezért olyan plusz erőfeszítést, figyelmet és munkát igényel, amely a korábbi bírói pervezetési technikákat, eszközöket elégtelenné teszi, és helyettük, vagy mellettük újabb módszerek használatát kívánja meg.

5.1. A tárgyalóterembe történő belépés, a hallgatóság regisztrálása

A nyilvánosság érvényesülését jelentősen befolyásolja a tárgyalóterem mérete, azaz, hogy egy nagyobb érdeklődésre számot tartó ügy esetén, amikor előzetesen már látható az érdeklődés nagysága, a bíróság a hallgatóság nagyobb számához mérten a legnagyobb tárgyalótermet biztosítja-e, vagy erre nem fektet külön hangsúlyt. A tárgyalóterem mérete, és hogy az érdeklődők be tudjanak jutni egy tárgyalásra, azért fontos, mert önmagában az a tény, hogy nem megfelelő méretű tárgyalóban tartanak egy tárgyalást, képes a tárgyalások nyilvánosságának érvényesülését aláásni, megakadályozva ezzel, hogy a nyilvánosság igazságszolgáltatásbeli funkciói működjenek.

A hallgatóság létszámát, mindkét eljárási törvény szerint, a tárgyalás szabályszerű lefolytatása, a tárgyalás méltóságának és biztonságának megőrzése érdekében az elnök meghatározhatja. Amennyiben azonban előzetesen feltételezhető a nagyobb nyilvánosság, úgy elvárható a bíróságtól, hogy a lehetőségeihez mérten olyan tárgyalótermet biztosítson, ahol elfér az érdeklődő hallgatóság.

A vizsgált kilenc esetben mindösszesen kettő tárgyalás volt, ahol nem minden érdeklődő jutott be a tárgyalásra. De ebből a kettőből is az egyik esetben, a Budaházy György elleni eljárásban, lehetőség lett volna nagyobb nyilvánosságra, ám ezt az eljáró bíró nem engedte meg. A tárgyalóterem utolsó három padsorát ugyanis egymásnak tolták, így oda nem lehetett leülni, amikor pedig a hallgatóság tagjai a többi padsort előrébb akarták húzni, hogy a hátsó hármat is használni lehessen, a bírónő közölte, hogy a berendezést nem lehet mozgatni. Az olaszliszkai ügy esetében, noha korábban a tárgyalások során mindenki bejutott a bíróságra, az ítélethirdetésről körülbelül 25 ember kint rekedt.

Megállapítható tehát, hogy ugyan előfordulhatnak olyan kiemelt érdeklődéssel kísért ügyek, ahol tényleg meghaladja a résztvevő hallgatóság és a média létszáma

a bírósági tárgyaló kapacitását, az ilyen ügyek száma azonban jellemzően alacsony. Így a most rendelkezésre álló tárgyalótermek megfelelő szervezés és előkészítés mellett képesek lennének biztosítani a tárgyalások nyilvánosságának érvényesülését. A kiemelt ügyek ugyanis legtöbbször, az ügy súlyánál fogva megyei bírósági szinten indulnak, amely bíróságok általában rendelkeznek jelentősebb létszámú hallgatóságot befogadó tárgyalótermekkel is.

A Budaházy György elleni büntetőeljárás, amely helyi bíróság előtt zajlott, mutatott rá arra a tényre, hogy a bíróságnak az előzetesen feltételezhető nagyobb érdeklődés miatt feladata lenne, hogy a körülményekhez mérten a legnagyobb bírósági tárgyalóterembe tűzze ki a tárgyalást. A tárgyalóteremnek az érdeklődők számához mért kiválasztása, szabályozható lenne a büntetőeljárás törvény tárgyalás előkészítéséről szóló szakaszában, ebben a szakaszban a bíróságnak arról is meg kellene győződnie, hogy az adott ügyszámot tart-e kiemelt érdeklődésre, és ha igen, akkor ennek megfelelően a bíróságon rendelkezésre álló legnagyobb tárgyalóteremben lenne kötelező kitűzni a tárgyalást.

A hallgatóság regisztrálása azt jelenti, hogy a hallgatósággént jelen levők nevét megkérdezi-e a bíróság, ha pedig megkérdezi, akkor a név bekerül-e a tárgyalási jegyzőkönyvbe. Ennek a kérdésnek azonban sokkal inkább a sajtó jelenlét nélküli tárgyalásokon van jelentősége, hiszen, ahol eleve nagyszámú a hallgatóság, ott a tapasztalataink szerint a bíróság nevet és adatokat sem kérdez. A hallgatóság regisztrálása azért nevezhető aggályosnak, mert ha a tárgyaláson részt vevő hallgatóság neve rögzítésre kerül, akkor a tárgyalás nyilvánosságának elve is sérülhet. Az igazságszolgáltatási ellenőrzése, a pártatlan eljárás ellenőrizhetőségének feltétele a nyilvánosság anonimitása.

5.2. A rend fenntartása

A büntetőeljárás törvény szerint a tanács elnöke a tárgyalás zavartalan lefolytathatóságának érdekében felhívja a hallgatóság figyelmét arra, hogy a tárgyalás menetét sem a csend, sem a rend megzavarásával ne befolyásolják, valamint tájékoztatja a jelenlévőket a rend fenntartása, helyreállítása érdekében a bíróság által alkalmazható intézkedésekről. A jogszabályi rendelkezéssel ellentétben mindösszesen egy kiemelt érdeklődésre számot tartó tárgyaláson hangzott el a tárgyalás kezdetekor a tárgyalás rendjének megtartására történő figyelmeztetés, a Budaházy György elleni büntető ügyben.

A megvizsgált kilenc ügyből négyben volt szükség utólagos figyelmeztetésre azért, mert a hallgatóság tagjai nem megfelelően viselkedtek a tárgyalás alatt. A további négy ügyben sem rendzavarás, sem figyelmeztetés nem történt. A rend fenntartásával és a tárgyalás menetének megzavarásával kapcsolatban az volt a kiinduló hipotézis, hogy a törvény szerint kötelező és részletes előzetes figyelmeztetés esetén a hallgatóság tagjai inkább tartózkodnának a rendzavarástól, mint abban az esetben, amely a jelenlegi gyakorlatot jellemzi, amikor a bíró csak akkor

figyelmezteti a hallgatóságot, ha már valamiféle rendzavarás történt. A tárgyalás rendjének megtartására történő előzetes bírói felhívásra azért lenne szükség, mert kijelölné az egyébként nem gyakori tárgyalási látogatók számára is, hogy mit szabad és mit nem a bíróságon. Mindez megkönnyítené a bíróság pervezetési tevékenységét is. Annak az ellentmondásnak a feloldására pedig, hogy mégis miért az egyetlen olyan tárgyaláson történt a legnagyobb súlyú rendzavarás, ahol a bíróság előzetesen figyelmeztette a hallgatóságot, egy újabb feltételezéssel lehet csak választ adni. Itt a problémát nem a figyelmeztetés elmaradása, hanem a bíróság méltóságát és tekintélyét sértő viselkedés intézkedés nélkül hagyása jelentette. Abban az esetben, amikor a hallgatóság egyik tagja felteszi a kezét, hogy kérdezni szeretne, majd a bíróság kérdésére, hogy ugye ezt nem gondolja komolyan, közli a bírónővel, hogy legyen szíves, a mikrofonba beszéljen, olyan helyzet alakult ki a tárgyalóban, amely mind a tárgyalás menetét, mind a bíróság méltóságát zavarta és sértette. Hogy mindezek ellenére a bíró miért nem élt az egyébként törvény adta lehetőségével, és miért nem utasította ki a tárgyalásról a rendzavaró személyt, arra nehéz válaszolni.

A rend fenntartása és a rendzavarás megfékezése, a kiemelt ügyekben tapasztaltak alapján sokkal inkább a bíró pervezetési képességének, mintsem a rendelkezésre álló jogszabályoknak a kérdése. A pervezetés, a bíróság méltóságának és tekintélyének elismertetése olyan követelmények, melyekkel a bíróság csak a rendszerváltást követően találkozott, ráadásul a konkrét problémák az elmúlt pár évben jelentkeztek, a legélesebben a Magyar Gárda ügyében tartott tárgyalásokon. A pervezetési képesség, és így a bíró személyének ilyen mértékben történő felértékelődése azért okozhat komoly problémákat, mivel sem az egyetemi képzésben, sem az azt követő fogalmazói, illetve titkári funkciók betöltésekor nem kapnak a leendő bírák ilyen irányú képzést.

5.3. A nyilvánosság hatása a peres felekre

A hang- és képfelvételt készítő sajtó jelenlétének korlátozását, a tárgyalóteremből történő kitiltásukat, a tárgyalás megzavarása mellett az indokolja a bírói kar véleménye¹⁰ szerint, hogy a peres felekre rossz hatást gyakorol a sajtó. A sértett, vagy éppen a tanúk nem tudnak a kamerák kereszttüzeiben értékelhető vallomást tenni, a vádlott pedig nem képes egy esetleges beismerő vallomásra akkor, ha körülötte fotósok kattogtatják vakuikat. Összefoglalva, a sajtónyilvánosság hatása negatívan befolyásolja a tárgyalás, és így az eljárás kimenetelét.

A megvizsgált kilenc kiemelt ügy közül kettő tárgyaláson (a Zsanett ügyben, és az olaszliszkai ügyben) találkoztunk azzal, hogy a peres feleket, konkrétan a vádlottakat láthatólag zavarta a felvételt készítő média jelenléte. Ezzel szemben azt is megtapasztalhattuk, hogy Budaházy György esetében éppen ennek az ellenkezője

¹⁰ 2010. március 4. napján, a tárgyalások nyilvánossága címmel a MÚOSZ kezdeményezésére tartott konferencián elhangzott előadások és bírói hozzászólások alapján

történt, a vádlott kifejezetten élvezte a nyilvánosságot, a kamerák és fényképezőgépek jelenlétét, a kutatási kérdőívet kitöltő hallgató megfogalmazása szerint „A vádlott élvezte a nyilvánosságot, a kb. 60 fős hallgatóság úgy köszöntötte, mint egy sztárt.”

A kutatás adatai arra a tényre világítottak rá, hogy előfordul, hogy a peres feleket megzavarja a kamerák jelenléte, azonban arra is rámutatott, hogy ennek a kérdésnek rendelkezésre áll a megoldása, hiszen a büntetőeljárás törvénye szerint a bíróság engedélyt ad a hang- és képfelvétel készítésére, az engedélyt pedig a bíróság az eljárás bármely szakaszában visszavonhatja. A bíró feladata tehát, hogy megfigyelje és észrevegye a peres felek viselkedésében azt a pontot, amikor a sajtó már zavarólag hat rájuk, a méltóságukat sérti, illetve a tárgyalás kimenetelét is befolyásolja.

6. A kutatás eredményei

A tárgyalások nyilvánosságának kérdését nem lehetséges önmagában kezelni, az igazságszolgáltatás nyilvánossága egy olyan *komplex* terület, amely bármely elemének elmozdítása esetén a nyilvánosság egészére történő hatást eredményez. A tárgyalás nyilvánossága nem értelmezhető a bírósági iratok megismerhetősége nélkül, az ítéletek széles körű hozzáférhetősége nélkül, de ugyanekkora szerepe van a sajtószóvivői intézménynek, vagy a sajtó tárgyalási részvételének, a kamerák jelenlétének is. Ennek következtében változtatás csak úgy eszközölhető, amennyiben a nyilvánosság igazságszolgáltatásban betöltött funkcióiból indulunk ki, és a funkciók megvalósulásához mérjük a változás szükségességét és irányát is. Amennyiben ugyanis, a bírák észrevételeinek tükrében a sajtó kameráinak és fényképezőgépeinek jelenléte kizárt a tárgyalóteremben, és ezzel egyidejűleg a bírósági iratok, sőt az ítéletek megismerhetősége is korlátozott, nyilvánvaló, hogy sérül a nyilvánosság társadalmi ellenőrző funkciója, de sérül az állampolgárok tájékoztatáshoz való joga is. A mindenkori szabályozásnak tehát figyelemmel kell lennie a nyilvánosság eszközeinek egymáshoz való viszonyára, a nyilvánosság egyik eszközének korlátozása, a többi eszköz változatlanul hagyása mellett szűkíti, vagy éppen ellehetleníti a nyilvánosság igazságszolgáltatási funkcióinak megvalósulását.

A nyilvánosság komplexitása mellett a *szabályozás* jellegére nézve is fontos eredményeket hozott a kutatás. Több érv szól amellett ugyanis, hogy az igazságügyi tájékoztatás tárgykörét egységes törvényben kell szabályozni, mint amellett, hogy a jelenlegi szabályozási struktúrát lenne szükséges csak módosítani. Az igazságszolgáltatási tájékoztatásról szóló egységes törvényi szabályozás mellett szól a nyilvánosság komplexitása, de az egységesség az igazságszolgáltatás átláthatóságát is képes lenne növelni. A fentiek mellett az egységes szabályozás szükségességét támasztja alá az a tény is, hogy mind a bírói kar, a bírósági vezetés, mind a sajtó képviselői egyöntetűen szorgalmazzák egy ilyen törvény megalkotását.¹¹ Egyetlen

¹¹ 2010. március 4. napján, a tárgyalások nyilvánossága címmel a MÚOSZ kezdeményezésére tartott konferencián elhangzott előadások és bírói hozzászólások alapján

érv hozható fel az egységes törvényi szabályozás ellen, mégpedig az, hogy egy taxatív és tételes szabályozás csökkentheti a bírák döntési szabadságát, korlátozva a bírói mérlegelési jogkör területét.

A tárgyalási nyilvánosság empirikus elemzése felhívta a figyelmet a *sajtónyilvánosság és a hallgatóság nyilvánossága elkülönülésére* is. A tárgyalási nyilvánosság másképp működik amennyiben a nyilvánosság csak érdeklődő hallgatóság formájában van jelen, vagy a sajtó képviselői, újságírók, rádiósok, televíziósok kamerával, fényképezőgéppel közvetítik a tárgyaláson elhangzottakat. Nyilvánvalóan el kell tehát választani egymástól a kiemelt ügyeket, a mindennapos, a sajtó figyelmén kívül eső ügyektől. A kiemelt érdeklődésre számot tartó ügyeket tárgyaló bírák olyan kihívásokkal és feladatokkal találkoznak, melyek túlmutatnak a megszokott tárgyalásvezetési technikákon. Vizsgálatunk alapján a nagyobb érdeklődést kiváltó ügyek esetében gyakrabban fordul elő rendzavarás, az eljáró bírónak ezekben az esetekben jobban kellett figyelnie a tárgyalás rendjének fenntartására. Mindez a pervezetési, *tárgyalásvezetési képesség szerepének folyamatos növekedését* eredményezi. Ennek következtében fontos lenne a vélhetően kiemelt ügyekkel is találkozó bírácoknak külön képzést, tréninget tartani arról, hogy hogyan kezeljék az ilyen helyzeteket.

A tárgyalás vezetésének képességétől nem választható el a *tárgyaláson történő felvételtkészítés esete*. A kiemelt ügyek tárgyalásán gyakran vesz részt az írott sajtó mellett, a fényképezőgéppel és kamerával érkező média is. Ezekben az esetekben a felvételtkészítők mozognak a tárgyaláson, közeli képeket készítve a bíróról, peres felekről, mellyel zavarhatják a tárgyalás menetét. Az általunk megfigyelt tárgyalásokon azt tapasztaltuk, hogy a bírák csak nagyon ritkán élnek a rendelkezésre álló szabályok alkalmazásának lehetőségével akkor, ha egy kiemelt érdeklődésre számot tartó ügyben a felvételtkészítés miatt kerül veszélybe a tárgyalás rendje, méltósága. A hatályos büntetőeljárás szabályok alapján a felvételtkészítéshez a tanácselnök bíró engedélye szükséges, mely engedély a tárgyalás során visszavonható. Bár a tárgyalások gyakorlata azt mutatta, hogy a kamerák és a fényképezőgépek sok esetben zavarják a tárgyalás menetét, arra nem találtunk példát, hogy az engedélyt ilyen esetekben megtagadták, vagy megvonták volna. A kutatás nem adott választ arra, hogy mi okozza a jogszabályok alkalmazásának elmaradását, az azonban bizonyos, hogy a felvételtkészítés zavaró hatásai miatt a bírói kar inkább a felvételtkészítés korlátozása, kizárása mellett foglal állást. Feltételezésünk szerint a felvételtkészítés korlátozása nélkül is megoldható ez a probléma, a kiemelt ügyekre vonatkozó pervezetési képzés és a hatályos szabályok alkalmazása mellett.

Végül, de nem utolsósorban a tárgyalások nyilvánosságára vonatkozó kutatás azt mutatta meg, hogy a jogszabályok alkalmazása során meghatározó jelentősége van az *igazságszolgáltatás, a bírák nyilvánosságához való viszonyának*. Amennyiben a bírói kar fenyegetésként értékeli és érzi a nyilvánosság megvalósulását, a tárgyalásokon jelenlevő média képviselőit pedig ellenérdekű félnek tekinti, úgy a legjobb jogszabályi háttér mellett sem fog megfelelően működni a nyilvánosság. A bírák

nyilvánossághoz való viszonyán túl az igazgatási vezetés, az OIT nyilvánosságpolitikája is fontos. Az egységes igazságügyi tájékoztatásról szóló törvény kapcsán megfogalmazott tartalmi követelmények közül, például a sajtó szóvivői rendszer, vagy a tárgyalási jegyzékek kérdése olyan területek, melyekre nézve az OIT rendelkezik szabályozási hatáskörrel, ennek ellenére egyik fenti területet sem szabályozta. Véleményünk szerint a bíróságoknak a nyilvánosság tekintetében proaktív módon lenne szükséges fellépni, azaz nem elszenvadni a nyilvánosságot, hanem élni vele.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Országgyűlési Biztos Hivatalának 1439/2009. számú ügyben hozott Jelentése
MAJTÉNYI László – MOLNÁR Péter – PETRI Lukács Ádám – SZABÓ Máté Dániel
(szerk.): Az elektronikus információszabadság, Eötvös Károly Intézet, Budapest,
2005
- MAJTÉNYI László: A bírósági ítélezés feltételrendszere című konferencián
elhangzott előadása, Fundamentum 2004/1., <http://157.181.181.13/dokuk/04-1-05.pdf>
- ZÁDORI Zsolt: Felhő a kakukkfészekben, Beszélő 2003, <http://beszelo.c3.hu/03/11/04zadori.htm>